

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
АНДИЖОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

Қўлёзма ҳуқуқида

УДК: 330.190.2

ИМОДИНОВ ХАМИДИЛЛО СОЙИБЖОНОВИЧ

ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИДА РИСК МЕНЕЖМЕНТИ
ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

08.00.13 – “Менежмент” ихтисослиги

Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий
даражасини олиш учун ёзилган

ДИССЕРТАЦИЯ

Илмий раҳбар: иқтисод фанлари
доктори, доцент И.А.Носиров

Тошкент – 2022

МУНДАРИЖА:

КИРИШ.....	3
I-БОБ ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИДА РИСК МЕНЕЖМЕНТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ.....	13
1.1. Тадбиркорлик фаолиятида риск менежменти тизимининг ижтимоий-иқтисодий моҳияти ва хусусиятлари.....	13
1.2. Тадбиркорлик тузилмаларида риск менежменти тизимини ташкил этишдаги ўзгаришларнинг назарий-услубий жиҳатлари.....	23
1.3. Рақамли иқтисодиёт шароитида тадбиркорлик субъектлари фаолиятини бошқарув самарадорлигини баҳолаш услубиёти.....	31
I-боб бўйича хулоса.....	41
II-БОБ АНДИЖОН ВИЛОЯТИ ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИДА РИСК МЕНЕЖМЕНТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИГА ОМИЛЛАР ТАЪСИРИНИ БАҲОЛАШ	42
2.1. Андижон вилояти тадбиркорлик субъектларининг ривожланиш ҳолати ва ўзгариш тенденциялари таҳлили.....	42
2.2. Тадбиркорлик субъектларининг ривожланиши ва уларда рискларни бошқариш жараёнларига омиллар таъсирини баҳолаш.....	52
2.3. Тадбиркорлик субъектларида рискларни бошқариш тизими асосида инновацион ва инвестицион фаолият самарадорлиги.....	71
II-боб бўйича хулоса.....	80
III-БОБ РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИДА РИСК МЕНЕЖМЕНТИ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИ.....	82
3.1. Тадбиркорлик субъектларида рақобатбардошликни бошқариш стратегияси.....	82
3.2. Риск менежментини тадбиркорлик субъектлари фаолиятига таъсирини баҳолаш услубиётини такомиллаштириш.....	90
3.3. Ижтимоий-иқтисодий тизимларда риск менежменти асосида тадбиркорлик фаолияти самарадорлигини ошириш механизмлари.....	100
III-боб бўйича хулоса.....	112
ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР.....	113
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....	118
ИЛОВАЛАР.	

КИРИШ

Тадқиқот мавзусининг долзарблиги ва зарурияти. Жаҳонда халқаро ташкилотлар томонидан риск менежменти бўйича зарур кўрсатмалар ва мезонлар ишлаб чиқилган. Ушбу талаблар асосида давлат тадбиркорлик субъектларининг ривожланиш стратегиялари ва уларда риск менежментига, тадбиркорликнинг давлат аҳамиятидаги жараён сифатидаги белгиловчи роли, тадбиркорлик фаолиятига рисклар таъсирининг ва рақобатбардошлигига янги таҳдидлар мазмунини очиб бериш заруриятини келтириб чиқармоқда. “БМТ Бош Ассамблеясининг Савдо ва Ривожланиш конференцияси тадқиқотларига кўра, «тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар 2019 йилдаги 1,54 трлн. АҚШ долларлик қийматидан 2020 йил якунига бориб, деярли 40 фоизгача камайиши мумкинлиги тахмин қилинган»¹. Бу борада жаҳон амалиётида тўпланган тажрибаларни қўллашга алоҳида эътибор қаратиш ва тадбиркорлик субъектларида риск менежменти тизимини такомиллаштиришни талаб этади.

Жаҳонда Халқаро валюта фонди, Жаҳон банки, Жаҳон Савдо ташкилоти, БМТнинг Тараққиёт дастурлари томонидан тадбиркорлик субъектларида риск менежментини такомиллаштириш мақсадида кенг камровли тадқиқотлар олиб борилмоқда. Жумладан, Халқаро валюта жамғармасининг ривожланаётган мамлакатлар тадбиркорлик субъектларида риск менежментига оид тадқиқотлари хулосаларига кўра, ушбу механизм яхши йўлга қўйилган мамлакатларда тадбиркорлик субъектлари ривожланиши даражаси анча юқорилиги асосланган. Шу боисдан, ҳозирги жадал ислохотлар даврида тадбиркорлик субъектларида риск менежменти тизимини такомиллаштириш қаратилган тадқиқотлар олиб бориш долзарбдир.

Ўзбекистонда тадбиркорлик субъектларида риск менежменти тизимини рағбатлантириш, янги самарали восита ва усулларида фойдаланиш асосида

¹ World investment report 2020. International production beyond the pandemic. 2020. United Nations. p. 2. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2020_overview_ru.pdf

иқтисодий ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналиш сифатида “Тадбиркорлик фаолиятини ташкил қилиш ва доимий даромад манбаларини шакллантириш учун шароитлар яратиш, хусусий секторнинг ялпи ички маҳсулотдаги улушини 80 фоизга ва экспортдаги улушини 60 фоизга етказиш”² вазифалари белгилаб берилган. Мазкур вазифалар тадбиркорлик субъектларининг халқаро шартномалари доирасида юзага келадиган рискларни олдини олиш, рискларни бошқаришда “корпоратив бошқарув”, “сифат менежменти тизими” ва “риск-менежмент” тизимларини интеграциялаштириш, кредиторлик riskини бошқаришда суғурта полисларидан мақсадли фойдаланиш, ташқи бозорларда талаб юқори бўлган ва импортнинг ўрнини босувчи, юқори қўшилган қийматли маҳсулотлар ишлаб чиқариш ҳамда тадбиркорларнинг молиявий хавфсизликни таъминлашдаги ўрнини кучайтириш бўйича илмий тадқиқотлар олиб боришни тақазо қилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 24 ноябрдаги ПФ-5583-сон “Тадбиркорлик ва инновациялар соҳасидаги лойиҳаларни молиялаштириш механизмларини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги, 2018 йил 5 майдаги ПФ-3697-сон “Фаол тадбиркорлик ва инновацион фаолиятни ривожлантириш учун шарт-шароитларни яратиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги, 2019 йил 14 майдаги ПФ-5718-сон “Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги, 2020 йил 6 июлдаги ПФ-6019-сон “Рақобат муҳитини янада ривожлантириш ва иқтисодийдаги давлат иштирокини қисқартириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги, 2020 йил 27 апрелдаги ПФ-5986-сон “Коронавирус пандемияси и аҳолиг ва тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги, 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги

²Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-№60-сон фармони “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”.